

8. Хорошковська О.Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови у школах з російською мовою викладання. – К., 1999. – 305 с.

Лещенко А.П.

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ В ФОРМИРОВАНИИ КОММУНИКАТИВНОЙ УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ И СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

В статье исследуется проблема формирования коммуникативной украиноязычной компетенции учащихся начальной и средней школы на основе преемственности и перспективности, которые рассматриваются автором как обязательное условие обучения украинскому языку.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, преемственность в обучении, цель, содержание, подходы, методы и этапы изучения украинского языка, система формирования коммуникативной компетенции.

Leshchenko G.P.

CONTINUITY IN FORMATION COMMUNICATIVE UKRAINIAN LANGUAGE COMPETENCE OF PUPILS INITIAL AND HIGH SCHOOL

In article the problem of formation communicative ukrainian language competence of pupils initial and high school on the basis of continuity and perspectivity which are considered by the author as a training indispensable condition to the Ukrainian language is investigated.

Key words: the communicative competence, continuity of training, the purpose, the maintenance, approaches, methods and stages of studying of the Ukrainian language, system of formation of the communicative competence.

УДК 372.46

Максимчук Г.М.

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СЛОВНИКА-МІНІМУМУ
ЗАДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ЕТНОКУЛЬТУРОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ**

У статті розкривається поняття “лексичний мінімум”, аналізуються принципи і критерії, що впливають на його відбір.

Ключові слова: лексичний мінімум, етнокультурознавча лексика, принципи словникового відбору.

Постановка проблеми. Цінність рідної мови як національного джерела формування особистості ставить перед сьогоденною початковою школою важливі завдання – донести до кожної дитини культурні та духовні надбання українського народу, оживити його мовні багатства, сприяти їх свідомому засвоєнню і використанню у власному мовленні.

Значуща і обґрунтована необхідність проведення лексичної роботи розкрита вченими А. Богуш, Н. Луцан, Є. Радіною, О. Усовою, Н. Чепелюк, педагогічні принципи роботи закріплення нових слів розроблені Р. Дружененко, Л. Федоренко, Є. Тіхеевою, особливості розвитку словника в різних видах діяльності встановлені Н. Савельєвою, (збагачення словника дітей у процесі трудової діяльності), Л. Бірюк (розширення словника на уроках читання) тощо.

Основи збагачення мовлення учнів досліджували М. Баранов, О. Біляєв, Ф. Буслаєв, В. Добромислов, Л. Кутенко, Т. Ладиженська, В. Масальський, Н. Пашковська, М. Пентиліук, О. Потебня, Т. Усатенко, К. Ушинський та ін.

Проблемам нового підходу до вивчення української мови, що ґрунтуються на визначенні взаємодії мови і культури, світобачення й традицій українців, присвячені роботи учених О. Неживого, В. Кононенка, В. Ужченка. Ґрунтовними є методичні дослідження

вітчизняних науковців Н. Голуб, Т. Груби, Т. Коршун, Т. Левченко, що стосуються збагачення мовлення учнів етнокультурознавчою лексикою.

Мета статті – обґрунтувати лінгводидактичні засади укладання етнокультурознавчого словника-мінімуму.

Виклад основного матеріалу. Успішне засвоєння рідної мови залежить від правильно організованої роботи над збагаченням її словника. Ця робота не відбувається хаотично. Як наголошує М. Баранов, під збагаченням словника учнів варто розуміти “такий процес, що проходить під методичним діянням з боку вчителя, внаслідок якого цілеспрямовано поширюється словниковий запас учнів і розвивається виразність та образність їхнього мовлення (засвоюються значення нових слів, фразеологічних зворотів, уточнюються лексичне єднання відомих слів)” [2].

М. Баранов, М. Львов та інші вчені звертають увагу на те, що збагачення словника полягає не стільки у його кількісному поповненні, скільки в якісному вдосконаленні, а саме: в усвідомленні значення кожного слова, засвоєнні сфери вживання лексичних засобів рідної мови.

Для ефективного оволодіння учнями етнокультурознавчою лексикою, а також з метою допомоги вчителям у роботі над збагаченням мовлення дітей такими словами необхідне укладання словників-мінімумів.

Питання мінімізації української лексики розкривають у своїх дослідженнях О. Біляєв, Т. Коршун, Т. Левченко, В. Масальський, М. Пентилюк, Л. Попова, В. Тихоша, О. Хорошковська та інші.

На сьогоднішній день існує багато визначень терміну “мінімум”. Так, Л. Бірюк, аналізуючи думки різних науковців (Н. Бакеевої, П. Денисова, С. Барходурова та ін.), виділяє два підходи до його розуміння. Суть першого підходу полягає в тому, що під “мінімумом” розуміють обсяг мовних засобів, які є максимальними з точки зору фізіологічних можливостей засвоєння учнями включеного в нього матеріалу (Н. Бакеева, П. Денисов). Згідно з іншим поглядом, мінімумом є нижня межа свідомого оволодіння навчальним матеріалом (С. Барходуров, Є. Бенедиктов).

Т. Левченко під поняттям мінімуму в системі роботи над збагаченням мовлення учнів етнокультурознавчою лексикою розуміє комунікативно важливі лексичні одиниці, що виражають національну специфіку мови [4, с.93]. На думку вченої, у процесі добору слів варто враховувати необхідність як кількісного, так і якісного збільшення словникового запасу учнів. Кількісне удосконалення полягає у поступовому поповненні новими словами, а якісне передбачає уточнення лексичного значення і сфери використання відомих слів та ознайомлення з невідомими учням лексичними значеннями уже відомих багатозначних слів [4, с.96].

Науковці, зокрема Н. Бакеева, М. Баранов, Т. Коршун, підкреслюють, що при відборі слів до словника-мінімуму потрібно враховувати словниковий запас учнів визначеного віку, одиницю змісту роботи над збагаченням мовлення учнів та принципи добору слів.

У методиці навчання іноземних мов в середній школі [6, с.202] під принципами відбору розглядають вимірювальні ознаки та показники, на основі яких виконується оцінювання лексики. За характером цих ознак та показників всі принципи вчені розділяють на три взаємопов’язані групи: 1) статистичні принципи (частотний принцип та принцип поширеності); 2) методичні принципи (принцип відповідності встановленій тематиці, принцип опису понять та семантичний принцип); 3) лінгвістичні принципи (принцип поєднуваності слів, принцип словотворчої цінності, принцип багатозначності слів, принцип стилістичної необмеженості, принцип порядкової властивості слова).

Л. Голованчук визначає критерії відбору лексичних матеріалів для формування культурно-країнознавчої компетенції. До них відносить культурологічну і країнознавчу цінність; загальновідомість серед носіїв мови; автентичність; інформативність та змістовність; врахування адресата відбору; тематичність.

Основні способи виділення слів з національно-культурним компонентом мови визначені О. Масло. Вчена розглядає етимологію слова, внутрішню форму, дослідження структурних компонентів лексеми, а також здатність її вступати у синонімічні відношення, вибір мотиваційної ознаки номенів, аналіз лексичної сполучуваності та закріплення слів із НКК у лексичному наповненні фразеологізмів [5, с. 5].

В. Костомаров пропонує так звану теорію зародження процесу мінімізації при вивченні мови. Дослідник зазначає, що мова функціонує як визначена система і користуватися нею як засобом спілкування і вираження думки можна тільки тоді, коли володієш знаннями всіх складових цієї системи у їх дії та функціональному взаємозв'язку [3, с.29]. Практичне вивчення цієї системи через її багатоаспектність зразу неможливе. Тому слід раціонально організувати навчальний матеріал, чітко відбирати, максимально сприяючи його спрощенню та доступності. Разом із тим, варто акцентувати увагу на системності та властивості мови бути засобом спілкування та вираження думок. Так, під "мінімумом" науковець розуміє об'єм мовних засобів, які є максимальними з точки зору фізіологічних можливостей учнів і відведеного часу та мінімальним з точки зору всієї системи мови [3, с.29].

Відбір слів для засвоєння вчений розглядає як методичний прийом раціоналізації мовного матеріалу в навчальних цілях. Залежно від завдань курсу, виокремленого на його вивчення часу, а також періоду навчання, обсяг, характер та зміст відібраного лексичного мінімуму будуть різними.

Аналізуючи принципи укладання словника-мінімуму, В. Костомаров негативно відгукується щодо частотного, характеризує останній як такий, що часто суперечить тематичному, а також принципу семантичної цінності кожного окремого слова залежно від конкретних умов та цілей навчання. На його думку, відбираючи слова, доцільніше звертати увагу на такі принципи: врахування конкретних умов проживання дітей; зв'язку лексики та граматики; тематичний принцип [3, с.32].

Здебільшого необхідних слів, рекомендованих для засвоєння, значно більше, ніж можуть запам'ятати учні молодшого шкільного віку. Тому В. Костомаров пропонує дотримуватись лінгвістичних принципів. До них відносить: врахування здатності слова вступати у взаємовідношення з іншими словами (валентність), його сполучуваність; врахування стилістичної характеристики слова (у словнику для початкового засвоєння дітьми не повинно бути синонімів); врахування семантичної цінності слова.

Як стверджує Н. Бакеєва, мінімум повинен відповідати меті, завданням навчання та виховання у школі; нормам літературної мови, специфіці її викладання в національній школі; особливостям лексичного багатства рідної мови; віковим особливостям і основам дидактики. На базі цього вчена обґрунтовує відбирання слів до словників-мінімумів, а саме:

- 1) практична необхідність слова, тобто до словника повинні увійти лексеми, які є необхідними для вживання у щоденному спілкуванні учнів;
- 2) дидактичний принцип: від близького до далекого, відомого до невідомого, конкретного до абстрактного, простого до складного;
- 3) лінгвістичний принцип – врахування структурно-семантичних типів слів та їх граматичних форм;
- 4) врахування основних джерел збагачення словника учня;
- 5) тематичний принцип [1, с.46].

До згаданих принципів необхідно додати ще екстралінгвістичний, який передбачає зіставлення тлумачення терміна з реаліями, що дає можливість усвідомлювати учням взаємозв'язок і відмінність дефініцій: "слово", "поняття", "термін"; принцип урахування міжпредметних зв'язків (Є. Копіца); комунікативний принцип та принцип системності (Т. Левченко, В.Дороз); принцип уведення ілюстративного матеріалу (Л. Попова).

Таким чином, маючи на меті створення словника-мінімуму етнокультурознавчих слів для учнів молодшого шкільного віку, виділяємо низку етнолексем, призначених як для пасивного, так і для активного засвоєння для вирішення наступних завдань:

- забезпечити розуміння і засвоєння дітьми таких слів;
- забезпечити свідоме використання етнокультурознавчої лексики у власному мовленні.

Визначення типу словника, його призначення, обсягу, змісту та джерел відбувалось на основі вищеперерахованих лексикологічних та лінгводидактичних параметрів.

Так, вихідними положеннями словника послужили такі принципи: тематичний (слова згруповані за темами: “Український національний одяг”, “Посуд”, “Національні страви”, “Народні свята”, “Рослини моєї місцевості”, “Тварини”, “Слова ввічливості українців”, “Національні музичні інструменти” тощо), екстралінгвістичний, лінгвістичний, дидактичний, комунікативний, лексичної сполучуваності, семантичний, принцип практичної доцільності, частотності, використання ілюстративного матеріалу та передбачення міжпредметного характеру словника (окрім тематичного поділу слів, словник може бути окремо дібраний для навчальних дисциплін, які вивчаються у школі).

Висновок. Використання словників-мінімумів у лексичній роботі з учнями допоможе дітям краще зрозуміти значення слів рідної мови, покращить естетичне звучання лексем, розвиватиме етномовленнєву компетенцію, зацікавленість до вивчення мови, історії, звичаїв, побуту українського народу та формування національної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бакеева Н. Принципы построения словаря-минимума для первых-четвертых классов татарских школ // Русский язык в национальной школе. – 1957. – С.46.
2. Баранов М. Приемы обогащения словаря учащихся/ В кн. М. Баранов, В.Мамушин. Вопросы изучения русского языка в восьмилетней школе. – М., 1962. – 184 с.
3. Костомаров В. Принципы отбора лексического минимума // Русский язык в национальной школе. – Москва, 1963. – №1. – С.29-34.
4. Левченко Т. Збагачення мовлення учнів 5-7 класів етнокультурознавчою лексикою: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. Левченко. – К., 2001. – 243 с.
5. Масло О. Національно-культурний компонент у лексиці українських народних казок: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. 10.02.01/ О. Масло. – Харків, 1998. – 20 с.
6. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Учебник / Гез Н., Ляховицкий М., Миролубов А. и др. – М.: Высш. школа, 1982 – 373с.

Максимчук А.Н.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СЛОВАРЯ-МИНИМУМА ДЛЯ УСВОЕНИЯ ЭТНОКУЛЬТУРОВОЕДЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ

В статье раскрывается понятие “лексический минимум” и анализируются принципы и критерии, влияющие на его отбор.

Ключевые слова: лексический минимум, этнокультурознавча лексика, принципы словарного отбора.

Maksymchuk H.M.

THE THEORETICAL PRINCIPLES OF THE VOCABULARY-MINIMUM FORMATION FOR MASTERING ETHNO-CULTURAL LEXICON

The article highlights the essences of concept “the lexical minimum”. The author analyses the principles and criteria which influenced on it’s the selection.

Key words: “lexical minimum”, “ethno-cultural lexicology”, “the principles of the vocabulary selection”.